

FUNCȚII ALE SCRISULUI ISTORIC LA SAMUIL MICU ȘI GHEORGHE ȘINCAI

Radiografierea scrisului istoric românesc revendicat de Secolul Luminilor reprezintă o preocupare constantă a istoriografiei românești actuale care, bazându-se pe o gamă diversificată de metode și tehnici de investigare a reușit să coboare analiza către cele mai profunde straturi ale țesăturii discursive. Bogata producție istoriografică¹ este pe deplin explicabilă, dacă ne raportăm la complexitatea secolului al XVIII-lea în cultura românească și mai ales la faptul că istoria a reprezentat unul dintre domeniile principale de creație care a polarizat aproape obligatoriu preocupările intelectuale ale vremii. Plecând de la aceste considerente credem că o revenire și o abordare dintr-o nouă perspectivă a discursului istoric din Transilvania secolului XVIII urmărit mai ales prin prisma funcțiilor și a modului în care scrisul istoric încerca să se adreseze conștiinței colective nu poate fi decât benefică pentru îmbogățirea orizontului centrat pe problematica Luminilor.

Studiul de față urmărește în mod special destinația scrisului istoric și funcțiile principale ale acestuia la doi dintre reprezentanții Școlii Ardelene: Samuil Micu și Gheorghe Șincai. Preferința pentru o astfel de abordare o explicăm prin apropierea mai mare a acestor doi colegi de generație, nu atât biologică cât formativă și care ține mai ales de maniera de exprimare, la ambii fiind sesizabilă o mai mare dependență de valorile umanismului și preiluminismului cantemirian răsrânt în operele lor. În plus, Samuil Micu este cel care îi va oferi lui Șincai principalele puncte de reper în cercetarea sistematică a istoriei românilor, cultivând astfel nu doar gustul pentru istorie ci și tentația sintezei.

În cultura românească în general și, în Transilvania în mod special, secolul al XVIII-lea a reprezentat unul dintre cele mai complexe răstimpuri prin confruntările și schimbul viu de opinii ce au avut loc ca și prin trecerea de pe un plan axiologic pe altul. În condițiile unei diversificări rapide a domeniilor de creație, sesizabilă din a doua jumătate a veacului, istoriografia a continuat să rămână prioritară în epoca iluministă, atrăgând o mare parte a preocupărilor intelectuale. Interesul pentru istorie nu reprezintă însă un simplu divertisment ci o chemare căreia intelectualii români îi consacră întreaga lor ființă. Pe fondul conexiunii istorie-politică, scrisul istoric se subsumează unor imperative politice, devine pragmatic, exprimarea făcându-se în termenii noilor aspirații naționale. Mesajul istoriografic din finalul secolului al XVIII-lea se cristalizează în prelungirea programului politic românesc de la mijlocul veacului, exprimând în esență, procesul de emancipare a poporului român².

Raportându-ne la climatul politic al ultimelor decenii ale secolului al XVIII-lea, ambiția iozefină, care a încurajat manifestările intelectuale în încercarea de sustragere a acestui segment de la acțiunile revendicative deschise, dar și la ideologia iluministă, în special la conceptul de *Aufklärung*, studiul de față dorește să insiste pornind de la lucrările lui Samuil Micu³ și Gheorghe Șincai⁴ pe trei dintre funcțiile principale ale scrisului istoric devenite idei forte în scrierile celor doi: **funcția identitară, funcția compensatorie și funcția pedagogică.**

Trecutul istoric al unui popor este unul dintre cei mai puternici factori capabili să asigure ideea de coeziune etnică, să ofere sentimentul unei identități comune, generatoare de stabilitate, de securitate. Cu cât rădăcinile sunt mai adânci cu atât sentimentul unei identități comune în conștiința colectivă este mai puternic. Ceea ce lipsea însă în Transilvania în zorii epocii moderne era conștientizarea colectivă, manifestarea scrisă și popularizarea identității naționale, difuzarea ei în rândul maselor. Este sarcina pe care și-o vor asuma de altfel toți intelectualii ardeleni, ale cărei roade vor fi vizibile, mai ales, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Vorbim despre perioada, în care

---

¹ Amintim câteva din cele mai cunoscute lucrări: Lucian Blaga, *Gândirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, Ediție îngrijită de George Ivașcu, Editura Științifică, București, 1966; Pompiliu Teodor, Dumitru Ghișe, *Fragmentarium iluminist*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972; Pompiliu Teodor, *Evoluția gândirii istorice românești*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1970; Idem, *Interferențe iluministe europene*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984; Idem, *Sub semnul Luminilor. Samuil Micu*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000; Ovidiu Papadima, *Ipostaze ale iluminismului românesc. Momente și sinteze*, Editura Minerva, București, 1975; Nicolae Bocșan, *Contribuții la istoria Iluminismului românesc*, Editura Facla, Timișoara, 1986; Iacob Mârza, *Școală și națiune*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987.

² Pompiliu Teodor, *Interferențe iluministe europene...*, p. 138.

³ Ne referim în principal la două dintre scrierile lui Samuil Micu: *Brevis historia notitia originis et progressu nationis Daco Romanae seu ut quidem barbaro vocabulo appellat Valachorum ab initio usque ad saeculum XVIII*, Vienna, 1778 și *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, Editura Științifică, București, 1963.

⁴ Gheorghe Șincai, *Hronica românilor*, Ediție îngrijită și studiu asupra limbii de Florea Fugariu, Prefață și note de Manole Neagoe, Editura pentru literatură, București, 1969.

se renunță treptat la iluminismul formulelor savante, accentul fiind transferat pe comunicarea cu societatea, pas care se face, în primul rând, prin scrierea lucrărilor de istorie în limba română. Liderii epocii se îndreaptă spre valorile culturale ale umanismului românesc, le recepționează, le îmbogățesc cu elemente noi, le activează, făcând din ele instrumente de acțiune și transformând istoriografia într-o modalitate identitară⁵.

Scrisul istoric ocupă un loc principal tocmai datorită faptului că acesta concentrează în sine tendințele din celelalte domenii și mai puternic decât acestea scrisul istoric influențează conștiința colectivă prin ponderea acordată unor concepte cheie, care susțin identitatea națională: **neam, popor, român, roman, patrie**⁶. Sunt concepte cu un grad mare de repetabilitate în scrierile istorice ale vremii, sesizabile nu doar la Micu și Șincai ci și la Maior sau Budai-Deleanu. Scopul operei istorice este unul foarte clar : trezirea conștiinței naționale, conștientizarea identitară căci „...urât lucru iaste rumânului să nu știe istoria neamului său, că vedem cum toate neamurile au scris lucrurile mai marilor săi...”⁷. Scrisul istoric contribuie la nașterea unei imagini de sine pozitive, configurată în manieră concurențială într-o perioadă în care Transilvania Luminilor devine teatrul de desfășurare a unei curse pentru prioritate, continuitate, autohtonie⁸. Teoria istorică latină, problema originii, unității și continuității, formulată în termenii umanismului și preiluminismului cantemirian și reluată la un nivel superior de Micu și Șincai prin fundamentarea științifică, reprezintă reperul de bază de care este ancorată imaginea identității naționale. Prin Samuil Micu ideii latine i se dă o nouă finalitate strâns legată de obiectivele mișcării politice naționale. La ambii reprezentanți ai Școlii Ardelene argumentarea istorică în susținerea noii construcții ideologice este în primul rând una cantitativă. În special, la Șincai impresionează numărul mare de izvoare folosite, cu precădere izvoarele străine, pentru demonstrarea veridicității afirmației istorice. Același lucru este valabil și la Samuil Micu în *Brevis historica notitia* sau *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*. Este o manieră de tratare care va dezvolta începând cu Samuil Micu o temă foarte populară, cea a străinului nepărtinitor, orientată spre susținerea identității naționale în exterior⁹ căci „...nu l-au spus nici din dragoste față de naționalitate, nici din speranța vreunui premiu, nici de teamă fiindcă nu au avut nimic de sperat, nici de temut din partea lor și nici n-au putut și fiindcă nu mințește gratuit, urmează că, dacă au scris unele lucruri strălucite despre români, acelea au fost întru totul adevărate deoarece nu a rămas nici un motiv de lingușire”¹⁰. La 1796 în *Scurtă cunoștință...* Micu afirma: „...Scriitorii cei învățați și înțelepți toți scriu și strigă cum că românii cei din Dachia sunt din romanii cei vechi pe care i-a așezat în Dachia împăratul Traian. Nici se poate zice că acești scriitori au părtinit și au vrut să placă românilor, de vreme ce nici de un neam nu au fost cu românii, nici nu au nădăjduit ceva de la ei”¹¹.

O altă trăsătură importantă a scrisului istoric orientată în aceeași direcție a susținerii identității naționale este tendința clară de cuprindere a istoriei românilor în tratări unitare, neprovinciale, de la antichitate la epoca contemporană¹². Se impune în acest sens *Hronica* lui Șincai, o operă masivă, de răbdare, care reia ideea cantemiriană de istorie a toată Țara Românească: „Hronica românilor și a mai multor neamuri, încât au fost ele așa de amestecate cu românii, cât lucrurile, întâmplările și faptele unora fără de cele ale altora nu se pot scrie pre înțeles, din mai multe mii de autori, în cursul a 34 de ani culeasă...”¹³.

Trecutul și problema originilor, elemente importante ale procesului de autodefinire primesc prin Samuil Micu și Gheorghe Șincai o valoare dusă uneori până la extremă sesizabilă nu doar în

⁵ Pompiliu Teodor, *Sub semnul Luminilor. Samuil Micu...*, p. 52.

⁶ Pompiliu Teodor, Iacob Mârza, Laura Stanciu, *Semantică politică iluministă în Transilvania (sec. XVII-XIX): Glosar de termeni*, Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2002.

⁷ Samuil Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor în Școala Ardeleană*, Ediție critică, note, bibliografie și glosar de Florea Fugariu, Introducere de Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor, Editura Minerva, București, 1983, p. 223.

⁸ David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria națiunii române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 514.

⁹ Sorin Mitu, *Geneza identității naționale la românii ardeleni*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 74.

¹⁰ Samuil Micu, *Brevis historia notitia-Prologus*, în Pompiliu Teodor, *Evoluția gândirii istorice românești...*, p. 18.

¹¹ Samuil Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor în Școala Ardeleană...*, p. 238.

¹² Pompiliu Teodor, *Interferențe iluministe...*, p. 230.

¹³ *Școala Ardeleană*, Ediție critică, note, bibliografie și glosar de Florea Fugariu, Introducere de Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor, vol. II, Editura Minerva, București, 1983.

scrierile istorice dar și în cele filologice¹⁴. Întoarcerea la istorie, la trecutul generator de energii pozitive devine o adevărată defulare în contextul unui prezent cel mai adesea descurajant, datorat menținerii românilor într-un statut de inferioritate din punct de vedere politic și social. Din trecut, din strălucirea acestuia sunt preluate și popularizate prin scrisul istoric elementele de rezistență națională. Cunoașterea istorică dobândește astfel rolul de leac universal, devine cheia rezolvării tuturor problemelor într-o dimensiune compensatorie¹⁵. Importantă apare finalitatea acestei funcții, aceea de oferire a unei perspective asupra viitorului. Posibilitatea exprimării în scris este strâns legată de speranța modificării regimului constituțional, fapt sesizabil în special în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea pe fondul reluării mișcării revendicative a Supplex-ului. Prin istorie, prin scrisul istoric se deschide o poartă a încrederii în reformare prin rațiune, argument, logică, în rezonanță cu mentalitatea generală a epocii. Dacă istoria devine o modă în Transilvania Luminilor este pentru că ea se leagă de o anumită conștiință a prezentului, la un presentiment pozitiv al viitorului¹⁶. Putem reuși nu pentru că suntem oameni, ci pentru că suntem romani, numai descendența din rasa latină și trecutul glorios pot reprezenta argumente pertinente și eficiente, capabile să ne inspire o încredere reală în posibilitățile noastre de progres¹⁷. Din trecut, din măreția trecutului se proiectează umbrele istoriei naționale pentru a fortifica aspirațiile prezentului. Întoarcerea permanentă către trecut nu rămâne astfel fără finalitate, riscând să devină o simplă nostalgie, ci este valorificată prin scrisul istoric și transformată într-un suport moral, o armă politică, într-un sprijin pentru revendicările naționale.

Înscrise în mentalitatea generală a epocii, textele istoricilor la care am făcut referință și care anunță nașterea istoriografiei moderne, accentuează funcția pedagogică a scrisului istoric, indispensabilă progresului națiunii. Această insistență rezonează cu principiile *Aufklärung*-ului care așează istoria într-o nouă dimensiune prin imprimarea unei finalități pragmatice, utilitare. Începând cu Samuil Micu și continuând cu Gheorghe Șincai, istoria se transformă într-o pedagogie mobilizatoare a națiunii: „...istoria este dascălul tuturor lucrurilor și bisericești și politicești, că ea nu numai cu cuvinte ci și cu pilde adeverează ceea ce învață”¹⁸. Vocația pedagogică, profesarea acesteia și mai ales formația intelectuală a celor care scriu istoria îi determină să evalueze actul de cultură prin prisma intereselor imediate ale poporului român. Istoria este solicitată să ofere lecții utile societății, să fie un mijloc de educație, o „magistra vitae” a națiunii. Samuil Micu este primul care începe să scrie o istorie a neamului său cu sentimentul că trebuie să îndeplinească o misiune, să umple un gol în cultura națională¹⁹. Scrisul său istoric este depozitarul îndemnului la efort, la luminare prin cunoașterea trecutului: „, cuvântătorule rumâne primește această puținică dar cu multă osteneală și priveghere adunată istorie a neamului tău și, au tu te nevoește, au, de nu poți tu, îndeamnă și ajută pre alții carii pot ca mai pre lung și mai pre larg, lucrurile românești, să le scrie și la tot neamul cunoscute să le facă ca cei buni să se laude întru neamurile neamurilor, iar cei răi și cei nevrednici să se rușineze și să înceapă a lepăda simțirea cea dobitocească și a fi oameni rumâni, adică de săvârșit, că mult iaste a fi născut rumân”²⁰. Sunt principiile preluate și duse mai departe de Gheorghe Șincai într-un remarcabil efort de sinteză căruia i-a consacrat întreaga lui viață: „...tot scopul meu a fost și este ca în Hronica aceasta să adevereze acelea care sunt de lipsă spre înțelegerea și știința istoriei românilor”²¹. Programul de luminare are ca menire, în această perspectivă istorică ridicarea calitativă, prin cultură, a comunității, deplasând centrul de greutate al acțiunii de la individ la întreaga colectivitate națională. Preferința pentru redactarea integrală a operei în limba română (numai versiunea prescurtată este redactată în limba latină) o explică tocmai prin simplul motiv al accesibilității operei sale tuturor românilor. *Hronica* lasă să răzbată iubirea de neam, patriotismul fiind considerat de Șincai cea mai mare calitate a unui istoric, scopul ei fiind acela de a-i înălța pe români²². Accentuarea funcției pedagogice în scrisul istoric al lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai trebuie privită în strânsă legătură

¹⁴ Ne referim la Samuil Micu, *Carte de rogăcioni*, Viena, 1779 și Samuil Micu, Gheorghe Șincai, *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*, Vindobonae, 1780.

¹⁵ Sorin Mitu, *op. cit.*, p. 262.

¹⁶ Nicolae Bocșan, *Contribuții la istoria Iluminismului românesc*, Editura Facla, Timișoara, 1986, p. 278.

¹⁷ Sorin Mitu, *op. cit.*, p. 261.

¹⁸ Samuil Micu, *Scurtă cunoștință...*, în *Școala Ardeleană...*, p. 223.

¹⁹ Pompiliu Teodor, *Interferențe iluministe...*, p. 132.

²⁰ Samuil Micu, *Scurtă cunoștință...* în *Școala Ardeleană...*, p. 224.

²¹ Gheorghe Șincai, *Hronica românilor*, tom III, Ediție îngrijită și studiu asupra limbii de Florea Fugariu, Prefață și note de Manole Neagoe, Editura pentru literatură, București, 1969, p. 283.

²² Mircea Tomuș, *Gheorghe Șincai*, Editura pentru literatură, București, 1965, p. 203.

cu implicarea celor doi, în special a lui Șincai în dezvoltarea sistemului educațional pentru românii ardeleni, cu eforturile puse în slujba triumfului spiritului laic în principalele domenii de creație.

Scrisul istoric al celor la care am făcut referință reprezintă o fază în cadrul unui proces evolutiv, o punte spre modernitate în tendința de racordare la valorile discursului european. Un alt eșantion intelectual dacă îl putem numi așa, reprezentat prin Petru Maior și Ioan Budai-Deleanu își va asuma misiunea de deschidere completă a discursului istoric ancorat între erudiția Secolului Luminilor și comandamentele epocii. Funcțiile pe care le-am avut în vedere în scrierile amintite sunt marcate de complementaritate, într-un efort conștient de susținere și afirmare a profilului național pe fondul climatului politic și ideologic pe care îl oferă finalul veacului al XVIII-lea în Transilvania.

ANA MARIA ROMAN NEGOI

LES FONCTIONS DE L'ÉCRIT HISTORIQUE À SAMUIL MICU ET GHEORGHE ȘINCAI

RÉSUMÉ

L'étude se propose une approche de l'écrit historique chez Samuil Micu et Gheorghe Șincai, de la perspective de ses fonctions : identitaire, compensatoire et pédagogique. Nous avons concentré notre attention sur les études historiques de Micu et Șincai, celles-ci reflétant la cristallisation d'un discours moderne rattaché aux valeurs européennes. Les fonctions envisagées sont marquées de complémentarité, dans un effort de soutien et affirmation du profil national sur le fond du climat politique et idéologique de la fin du XVIIIe siècle, en Transylvanie.